

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕМОГРАФІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
імені М. В. ПТУХИ

ДВОРНИК ІННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 330.564.2:316.334.55(477)(043.3)

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економічної теорії Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Науковий керівник

доктор економічних наук, професор
Талавиця Микола Петрович,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
завідувач кафедри економічної теорії.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Семикіна Марина Валентинівна,
Центральноукраїнський
національний технічний університет,
завідувач кафедри економіки та
підприємництва;

кандидат економічних наук, старший
науковий співробітник

Шишкін Владислав Сергійович,
Інститут демографії та соціальних
досліджень імені М. В. Птухи НАН
України,

провідний науковий співробітник відділу
моделювання соціально-економічних
процесів і структур.

Захист відбудеться «20» лютого 2018 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.247.01 Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Т. Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Т. Шевченка, 60.

Автореферат розісланий «17» січня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради, к. е. н., с. н. с.

С. В. Полякова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Рівень доходів населення є однією з найважливіших характеристик економічного розвитку країни та добробуту її громадян. Кризові явища в економіці України, нагальна необхідність реалізації комплексу невідкладних економічних і політичних реформ, недостатня ефективність державного регулювання соціально-економічних процесів призвели до погіршення рівня життя населення протягом останніх років. Найбільш гостро негативні наслідки кризи та незавершеності реформ відчуло сільське населення, що зумовлено знеціненням сільськогосподарської праці, поширеністю такого явища, як тіньова зайнятість населення, відсутністю прийнятних умов праці для дрібних сільськогосподарських товаровиробників і, як наслідок, відтоком робочої сили, зниженням економічної активності, постарінням населення тощо. На селі скорочується кількість освітніх і медичних закладів, знижується якість державних послуг, не розвивається ринок комунальних послуг. Усе це призводить до того, що рівень і умови життя сільського населення погіршуються, а значна його частина є бенефіціарами державних програм соціального захисту.

Процеси формування доходів сільського населення є складними й непрозорими, що істотно зменшує базу для поповнення місцевих бюджетів, знижує ефективність соціальної допомоги, насамперед через її недостатню адресність. Отже, актуальною є проблема розробки інструментарію для адекватної оцінки доходів сільського населення, визначення й урахування основних економічних, соціальних та демографічних факторів, що детермінують рівень і диференціацію доходів. Розв'язання цієї проблеми є важливою передумовою розробки й упровадження сучасних механізмів формування доходів сільського населення та застосування відповідних заходів державного регулювання у цій сфері з метою підвищення якості життя селян.

Питання сутності та формування доходів населення розглядаються в роботах таких відомих зарубіжних учених: К. Е. Боулдінг (K. E. Boulding), Г. Дж. Кайзер (H. J. Kaiser), Дж. М. Кейнс (J. M. Keynes), Ф. Кене (F. Quesnay), К. Маркс (K. H. Marx), Е. А. Паррадо (E. A. Parrado), А. Пігу (A. C. Pigou), І. Посошков, Д. Рікардо (D. Ricardo), А. Сміт (A. Smith), Дж. Р. Хікс (J. R. Hicks), О. Чаянов. Значний внесок у розробку положень теорії доходів та рівня життя населення зробили українські дослідники: Н. Василенька, Т. Кізима, Е. Лібанова, О. Макарова, І. Прокопа, М. Семикіна, І. Ховрак, Л. Черенько, В. Шишкін. Особливості впливу сільського господарства на формування доходів селян вивчали Т. Беркута, А. Гайдучий, П. Макаренко, О. Могильний, П. Саблук, Л. Саловська, М. Талавира. Проблемами тіньової економіки в Україні займалися В. Авдійський, В. Дадалко, В. Мандибуря, О. Мороз, Ю. Прилипко, В. Семцов та ін.

Водночас, незважаючи на велику кількість досліджень з питань доходів та рівня життя населення України, зокрема її сільського населення, окремі аспекти цієї проблеми залишаються дискусійними й не до кінця розв'язаними. Існує нагальна потреба розробки й обґрунтування методологічних підходів до визначення найбільш важливих факторів формування доходів сільського населення в Україні, оцінки їх впливу на рівень доходів та побудови на цій основі ефективних механізмів регулювання доходів. Теоретична важливість і практична значущість зазначених питань обумовили вибір теми, мети й завдань цього наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою: «Розвиток біосоціальної економіки та управління природокористуванням» (номер державної реєстрації 0114U000663). Особистий внесок автора полягає у дослідженні теоретичних і практичних аспектів формування доходів сільського населення, визначенні їх ролі в розвитку країни та якості життя населення.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення методологічних і методичних засад дослідження формування доходів сільського населення та розробка науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення регулювання відповідних процесів.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність постановки та розв'язання таких завдань:

- удосконалити сутність поняття «доходи сільського населення», з огляду на мету дослідження;
- визначити класифікацію доходів сільського населення та їх основні функції;
- визначити сучасні механізми формування доходів сільського населення;
- здійснити оцінку рівня доходів сільського населення, їх структури, тенденцій зміни та ступеня диференціації;
- виявити особливості формування доходів сільського населення України порівняно з іншими країнами;
- оцінити вплив тіньової економіки на рівень доходів сільського населення;
- встановити основні фактори формування доходів сільського населення та оцінити їх вплив на рівень доходів;
- сформулювати рекомендації щодо вдосконалення процесів формування доходів сільського населення та запропонувати заходи державного регулювання з метою підвищення рівня доходів селян.

Об'єктом дослідження є процеси формування доходів сільського населення.

Предметом дослідження є система теоретико-методологічних і прикладних засад формування доходів сільського населення та механізми політики їх регулювання.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у дисертаційній роботі завдань використано загальнонаукові та спеціальні методи, серед яких: аналітичний – для збирання, обробки й систематизації наукової інформації щодо суті доходів, вивчення зарубіжного досвіду; аналізу й синтезу – при дослідженні структури доходів сільського населення; індукції і дедукції – для обґрунтування процесу формування доходів сільського населення; статистичні, зокрема кореляційно-регресійного аналізу, – для встановлення зв'язків між показниками; статистичного й економічного моделювання процесів на мікрорівні – для деталізованого дослідження доходів сільських домогосподарств та оцінки ступеня впливу основних факторів на їх рівень; абстрактно-логічний – для формування висновків дослідження; соціологічний – для проведення обстеження особливостей формування доходів сільського населення та аналізу результатів.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі акти України, дані Державної служби статистики України, Національного банку України, статистичні матеріали

Світового банку, Євростату, національних статистичних служб Російської Федерації, Білорусі, Таджикистану, Польщі, вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України, електронні Інтернет-ресурси, наукові праці за темою дослідження, результати проведеного анкетування та спостереження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні методологічних, методичних та практичних засад формування доходів сільського населення. Найбільш вагомими результатами роботи, що мають наукову новизну, є такі:

вперше:

— на основі спеціально розробленого методичного інструментарію, який передбачає застосування методів кількісного аналізу взаємозв'язків на мікрорівні, встановлено, що пріоритетний вплив на рівень доходів сільських домогосподарств справляють такі їх характеристики: наявність працюючих членів; наявність дітей до 18 років; надходження від продажу худоби і птиці; отримання соціальної допомоги; статус голови домогосподарства. Здійснено кількісну оцінку впливу зазначених факторів на рівень доходів сільського населення та сформульовано науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення політики регулювання доходів сільського населення в Україні;

удосконалено:

— інструментарій дослідження формування доходів сільського населення в частині науково-методичних засад, економічно обґрунтованих правових норм, механізмів економіко-організаційного управління відповідними процесами та соціальної відповідальності, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на концепції збалансованого людського розвитку, що передбачає гармонійний розвиток людини на засадах дохідцентризму;

— науковий підхід до визначення основних факторів формування доходів сільського населення, який, на відміну від існуючих, передбачає використання даних мікрорівня щодо умов життя, доходів та витрат сільських домогосподарств, отриманих за результатами вибірових обстежень. Це уможливорює деталізований аналіз структури доходів сільських домогосподарств та особливостей їх формування;

— методичний підхід до оцінки рівня тіньових доходів домогосподарств на основі аналізу даних із доступних джерел інформації та результатів проведеного в рамках дослідження опитування сільських домогосподарств, що дало змогу врахувати відповідну складову при визначенні особливостей формування рівня їх доходів;

дістали подальшого розвитку:

— зміст поняття «доходи сільського населення», який розширено на основі більш повного врахування виробничих процесів, що реалізуються в особистих підсобних господарствах, а також витрат часу та праці як вагомих факторів формування рівня доходів сільського населення;

— пропозиції щодо активнішої форми участі держави у формуванні доходів сільського населення, зокрема шляхом забезпечення ефективного обміну інформацією між органами соціального захисту, службою зайнятості, податковими органами, доступу до даних про майновий стан домогосподарств, а також цільового професійного навчання й перенавчання сільських жителів та активізації їх економічної діяльності. Це має сприяти зменшенню рівня безробіття в сільській

місцевості, детінізації доходів, підвищенню мотивації сільського населення до праці та ефективності його соціального захисту;

— система заходів з регулювання доходів сільського населення на державному та місцевому рівнях, зокрема на основі більш ефективного застосування інструментів соціальної відповідальності власниками підприємств та самого населення щодо формування та розподілу його доходів.

Практичне значення одержаних результатів. Використання запропонованих у дисертаційній роботі теоретичних положень, висновків і практичних рекомендацій щодо формування доходів сільського населення сприятиме покращенню добробуту сільського населення, підвищенню зайнятості в сільській місцевості та виробництва сільськогосподарської продукції.

Наукові розробки щодо оцінки напрямів і сили впливу сукупності економічних, соціальних та демографічних факторів на сучасний процес формування доходів сільського населення з визначенням специфіки досліджуваних взаємозалежностей та взаємозв'язків на мікрорівні впроваджено в навчальний процес ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут» при викладанні дисципліни «Економіка праці й соціально-трудова відносини» для студентів факультету економіки, менеджменту та логістики спеціальності «Облік і оподаткування» (довідка № 240 від 30.06.2016 р.). Удосконалений механізм формування доходів сільського населення, головними інструментами якого є економічно обґрунтовані правові норми, механізми економіко-організаційного управління та соціальної відповідальності, що забезпечують рівень і якість життя сільського населення відповідно до умов проживання в сільській місцевості в основі концепції збалансованого людського розвитку, використано Ніжинською районною радою Чернігівської області при організації заходів щодо підвищення рівня доходів сільського населення (довідка № 122 від 08.06.2016 р.). Наукові результати щодо особливостей формування доходів сільського населення та науково-практичні рекомендації щодо підвищення рівня доходів ураховані в роботі Салтиково-Дівицької сільської ради Куликівського району Чернігівської області (довідка № 588 від 14.08.2015 р.). Запропоновані заходи щодо активізації співпраці з банківськими установами з метою створення цільових програм сприяння розвитку та підтримки селянсько-фермерських господарств, кооперативів, спрямування роботи підприємств на встановлення рівня оплати праці відповідно до вартості робочої сили та зменшення диференціації заробітної плати використані Куликівською районною радою Чернігівської області (довідка № 01-01/305 від 14.08.2015 р.). Пропозиції щодо вжиття заходів з метою врегулювання розмірів заробітної плати в сільському господарстві та підвищення контролю за цінами, установленими переробними підприємствами на сільськогосподарську сировину, схвалені та будуть використовуватися в роботі Ніжинської районної державної адміністрації Чернігівської області (довідка № 03-17/1307 від 22.06.2015 р.). Розроблені пропозиції щодо створення служб, які б вивчали кон'юнктуру аграрного ринку для поширення маркетингової інформації серед товаровиробників; пропаганди позитивного досвіду господарювання через засоби інформації; підвищення юридичної обізнаності сільського населення використані Всеукраїнською громадською організацією «Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України» (довідка № 1-041016 від 04.10.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею. Наукові положення, висновки й рекомендації, що викладені в дисертації і виносяться на захист, одержані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи, висновки та пропозиції доповідалися й обговорювалися на: міжнародній науковій конференції, присвяченій 115-річчю НУБіП України та 15-річчю GCHERA, «Біоресурси планети та біобезпека навколишнього середовища: проблеми та перспективи» (м. Київ, 4–7 листопада 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Трансформація національних моделей економічного розвитку в умовах глобалізації» (м. Київ, 20–22 листопада 2013 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку агропромислового виробництва України в контексті інтеграції у світову економіку» (м. Ніжин, 27–28 лютого 2014 р.); круглому столі «Розвиток різних форм господарювання в сільському господарстві» (м. Київ, 28 травня 2014 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми регіонального розвитку» (м. Пловдив, Республіка Болгарія, 27–28 жовтня 2014 р.); міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Глобалізаційні та євроінтеграційні процеси в розвитку національних економік» (м. Львів, 25 листопада 2014 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Економічна теорія: еволюція парадигми та революційні гіпотези» (м. Київ, 27–28 березня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Виклики соціально-орієнтованої економіки в євроінтеграційних умовах» (м. Ніжин, 23–24 квітня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Perspective trends in scientific research – 2015» (м. Братислава, Словачька Республіка, 18–21 жовтня 2015 р.); III міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми наук про життя та природокористування» (м. Київ, 28–31 жовтня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія економічного розвитку України: теоретичні засади та механізми реалізації» (м. Ніжин, 14–15 квітня 2016 р.); всеукраїнській науково-практичній конференції «Наука в Україні: тенденції та вектор розвитку» (м. Ніжин, 7 грудня 2017 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 15 наукових праць загальним обсягом 14,69 друк. арк., з яких особисто автору належить 7,85 друк. арк. З них колективна монографія обсягом 3,42 друк. арк., 2 статті у наукових фахових виданнях України обсягом 0,81 друк. арк., 5 статей у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, обсягом 2,62 друк. арк. та 7 тез наукових доповідей обсягом 1,0 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст дисертації викладено на 195 сторінках. Робота містить 15 таблиць, 48 рисунків, з яких 5 займають всю площу сторінки, і 22 додатки. Список використаних джерел налічує 240 найменувань на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження доходів сільського населення» наведено результати дослідження генезису наукових поглядів на особливості формування доходів сільського населення, що дало змогу з'ясувати соціально-економічну сутність категорії «дохід», визначити структурні компоненти, особливості та чинники його формування, необхідні для забезпечення належної якості життя сільського населення.

З огляду на мету дослідження удосконалено поняття «доходи сільського населення», що запропоновано визначати як суму грошових коштів та матеріальних благ і послуг, отриманих у результаті розподілу й перерозподілу заново створеної вартості, виробничого процесу в особистих підсобних господарствах, ураховуючи витрати часу та праці як факторів розвитку кооперації й товарного виробництва, та інших надходжень (аліменти, спадок, гонорари тощо). Визначення розширено на основі повнішого врахування виробничих процесів, що реалізуються в особистих підсобних господарствах (далі – ОПГ). Показано, що діяльність в ОПГ є перехідним етапом до підприємництва та потенціалом для розвитку кооперації, яка за рахунок використання «ефекту масштабу» істотно пришвидшує процес отримання доходу, дає змогу знижувати витрати матеріалів, часу й праці на виробництво одиниці продукції.

Історія дослідження доходів населення налічує не одне століття й базується на багатьох економічних теоріях: трудової вартості (У. Петті), теорії доходів (А. Сміт, Д. Рікардо), трудової та доданої вартостей, ренти (К. Маркс), розподілу доходів (Е. Енгель, В. Парето), добробуту (А. Пігу), походження доходу (Ф. Ф. фон Візер), економічної взаємозалежності (В. Парето). Процеси формування доходів є динамічними, змінюються згідно з реаліями часу. Дотепер у дослідженнях простежується позиція: певні фактори виробництва формують відповідні види доходу: земля – ренту, праця – заробітну плату, капітал – відсоток, здатність до підприємництва – прибуток.

За теоретичне підґрунтя дослідження обрано концепцію збалансованого людського розвитку, що передбачає гармонійний розвиток людини на засадах дохідцентризму як умови такого розвитку. Визначено, що системний підхід є методологічною базою досліджень, оскільки дає змогу розглядати економічні процеси в сільській місцевості, враховуючи всю різноманітність взаємопов'язаних підсистем, збалансованість та ефективність функціонування яких забезпечує зростання якості життя сільського населення. Необхідною умовою підвищення рівня доходів сільського населення є децентралізація – передача повноважень і ресурсів від державних органів центрального та регіонального рівня органам місцевого самоврядування, що сприяє високому рівню економічної та організаційної спроможності місцевої влади.

Систематизовано наявні підходи до класифікації доходів сільського населення. Встановлено доцільність використання 14 класифікаційних ознак доходів, ключовими серед яких є: за джерелом отримання (оплата праці працівників, виплати із соціальних фондів, доходи від особистого господарства, підприємницькі доходи, доходи від індивідуальної трудової діяльності, доходи від власності, допомога родичів, інші доходи); за способом обчислення (номінальні, реальні); за правовою ознакою (легальні, нелегальні); за участю в трудовій діяльності (трудові, нетрудові); за системою оподаткування (загальні, чисті). Виділено основні функції доходів

сільського населення: добробуту, відтворення, соціальну, регулюючу, мотиваційну, стимулюючу, інвестиційну.

В умовах ринкової економіки особливості формування доходів сільського населення та їх рівень значною мірою залежать від індивідуальних і колективних результатів праці, а також від ефективності економіки в цілому. За результатами дослідження виділено три групи факторів і три рівні формування доходів сільського населення, представлені на рис. 1.

Рис. 1. Рівні та фактори формування доходів сільського населення

Показано, що ефективним методологічним інструментарієм оцінки впливу факторів на рівень доходів сільського населення є інструментарій макроекономіки. Зокрема, аналіз ефекту мультиплікатора Дж. М. Кейнса свідчить, що при залученні інвестиційних ресурсів у сільське господарство спостерігається вища віддача від їх використання, ніж у цілому для економіки країни. Така політика забезпечує підвищення ефективності виробництва в галузі, конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, а також зростання рівня зайнятості та доходів сільського населення. Обернена залежність між темпом зміни номінальних ставок заробітної плати селян і рівнем безробіття в сільському господарстві (ефект Філіпса) стимулює розширення ринку праці в сільській місцевості.

У структурі грошових доходів селян особлива роль належить доходам від продажу сільськогосподарської продукції та від власності, зокрема від здачі в оренду земельних ділянок (паїв). Істотну частку складають тіньові надходження

(незадекларовані доходи), основними джерелами яких є заробітна плата «в конверті», доходи від трудової міграції, надання різних послуг, продаж сільськогосподарської продукції на стихійних ринках.

Запропоновано схему формування доходів сільського населення, основними складовими якої є методи впливу (законодавчі, адміністративні, економічні, ринкові), а також способи (офіційні й неофіційні) та інструменти (правові, методичні, організаційно-економічні, соціальної відповідальності) формування цих доходів, що сприяє їх зростанню, активізації підприємницької діяльності селян, детінізації доходів тощо. Передбачено реалізацію заходів з активізації трудової діяльності населення, дотримання принципів прозорості та чесності при декларуванні доходів, реєстрацію зайнятості. Виокремлена участь у цьому процесі держави та інституційних одиниць, зокрема, підприємств, фінансових корпорацій та сільських домогосподарств. Формування доходів сільського населення на основі концепції збалансованого людського розвитку забезпечить належний рівень і якість життя сільського населення.

У другому розділі «Оцінка стану формування доходів сільського населення» проаналізовано особливості цього процесу на сучасному етапі розвитку економіки України. Проведено порівняння рівня і структури доходів сільського й міського населення України, а також селян України та інших країн. Визначено основні фактори формування доходів селян. Здійснено оцінку тінювих доходів.

У результаті дослідження встановлено, що середній розмір грошових доходів сільського домогосподарства в 2015 році складав 4316,35 грн на місяць, у розрахунку на одного члена – 1610,6 грн, що на 18,6% менше, ніж отримує один член міського домогосподарства. Визначено, що у структурі грошових доходів найбільші частки складають оплата праці – 41,0%, пенсії, стипендії, допомоги та субсидії, надані готівкою, – 31,4%, доходи від продажу сільськогосподарської продукції – 11,5%.

Незважаючи на зростання номінальних грошових доходів сільського населення на 23% у 2015 році порівняно з 2013 роком, реальні доходи зменшилися на 17% (рис. 2).

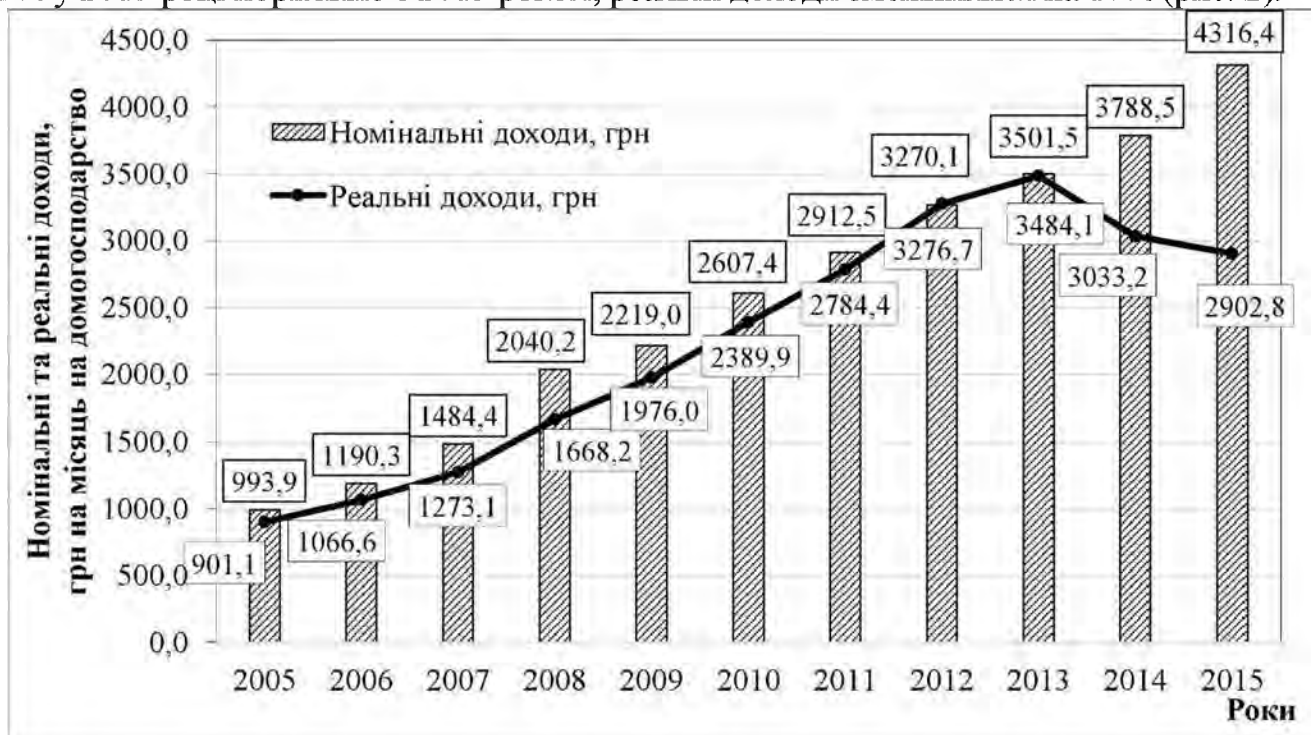

Рис. 2. Динаміка номінальних і реальних доходів сільського населення

Наслідком цієї ситуації стало те, що за самооцінкою матеріального добробуту 75,5% сільських домогосподарств вважають себе бідними.

У структурі грошових доходів сільського населення України в 2015 році, порівняно з іншими країнами, високими є частки пенсій, стипендій, допомог, субсидій та компенсаційних виплат, наданих готівкою; низькими – від підприємницької діяльності та самозайнятості, від власності та від продажу сільськогосподарської продукції (рис. 3).

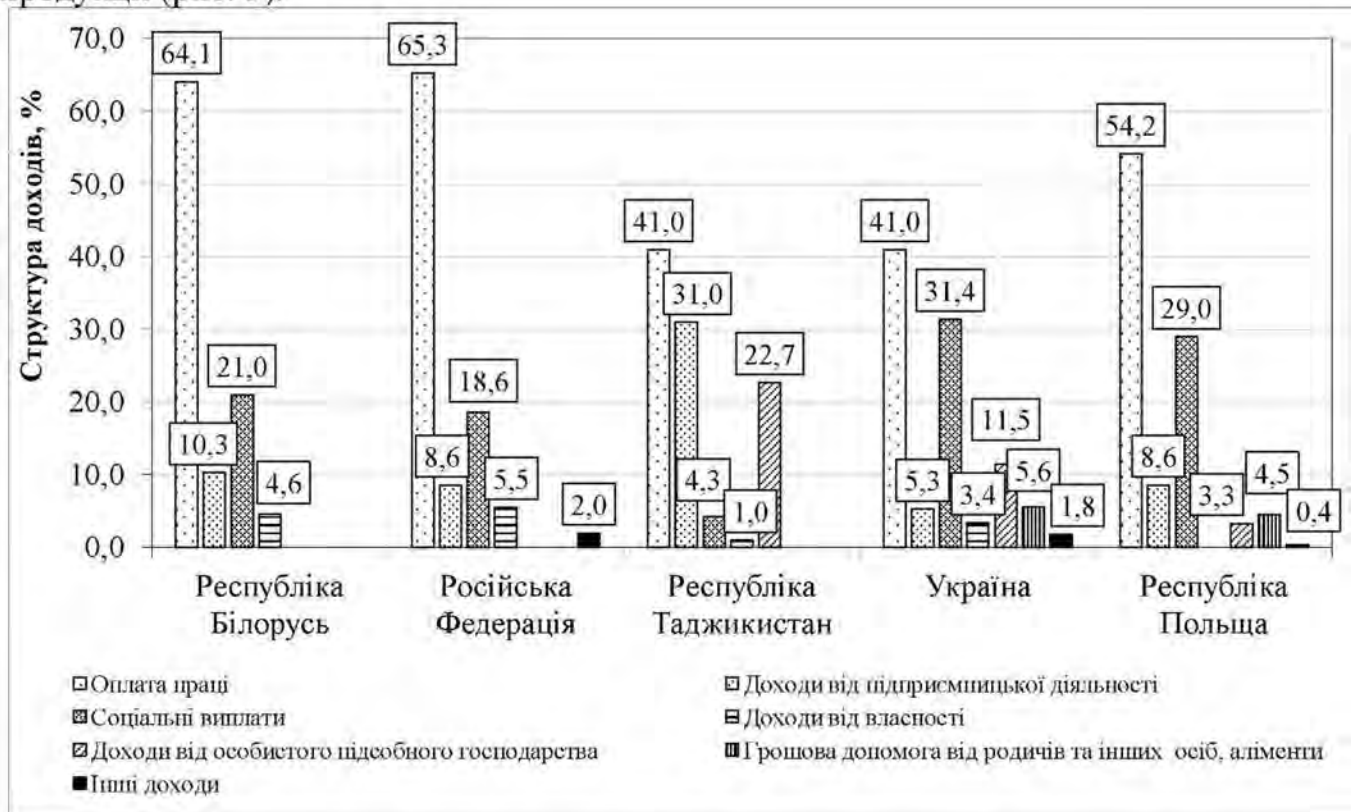

Рис. 3. Структура доходів сільського населення в різних країнах, 2015 рік

Здійснено аналіз диференціації грошових доходів сільських домогосподарств України залежно від джерела отримання. За даними Держстату, заможніші домогосподарства (8–10 децильні групи) отримують доходи переважно від активної трудової діяльності, а бідніші (1–3 децильні групи) – головним чином за рахунок державних видатків. Отже, необхідно перенести акценти з пасивних форм допомоги на підтримку економічно активної діяльності сільського населення України для збільшення чисельності зайнятих, попередження розвитку споживацьких настроїв, стимулювання людського потенціалу, підтримки активних, підприємливих громадян.

Коефіцієнт концентрації доходів в Україні серед країн ЄС у 2015 році був найнижчим – 20,7 (для прикладу: Австрія – 27,6; Іспанія – 34,5; Італія – 34,7; Латвія – 32,7; Литва – 35,0; Польща – 34,9; Росія – 37,5), що свідчить про доволі високу економічну рівність. Вважаємо, що така ситуація спричинена недостатнім урахуванням, а отже, недооцінкою рівня доходів вітчизняних заможних сільських домогосподарств, яка призводить до заниження показників концентрації доходів.

Встановлено просторово-структурну диференціацію грошових доходів сільського населення залежно від природно-кліматичної зони. Найвищий рівень доходів мають селяни, які проживають у степовій зоні. У структурі їх доходів переважають

надходження від оплати праці та здачі в оренду земельної частки (паю) через її більшу площу та вищу нормативну грошову оцінку земель сільськогосподарського призначення. Менший рівень доходів має сільське населення зони лісостепу, проте тут високі доходи від продажу продукції, отриманої з ОПГ (переважно це продукція рослинництва). У Поліссі кожна розглянута складова доходу сільського населення нижча від середнього значення в Україні. Така ситуація пояснюється тим, що сільські території цієї зони знаходяться в регіонах, які за більшістю показників соціально-економічного розвитку можуть бути віднесені до депресивних. Практично єдиним видом діяльності для більшості селян залишається сільськогосподарське виробництво, зокрема тваринництво, що є збитковою галуззю в Україні. Найвищий рівень доходів у цій зоні має населення Київської області. Загалом найнижчий рівень доходів у країні має сільське населення пригірських районів Карпат. Проте цей регіон, порівняно з іншими, характеризується більшими масштабами трудової міграції і, відповідно, вищим рівнем доходів з цього джерела. І крім того в Івано-Франківській області населенням отримано найбільшу в Україні частку доходу від надання туристичних послуг.

Встановлено, що на рівень доходів сільського населення істотно впливають макроекономічні чинники. Здійснений у дисертації аналіз кривої Філіпса засвідчив обернену залежність розміру заробітної плати та рівня безробіття в сільському господарстві. Визначено, що високий рівень безробіття в сільській місцевості пов'язаний з монополією на ринку праці, недостатністю робочих місць, недосконалою соціальною інфраструктурою.

За результатами опитування жителів Куликівського, Ічнянського та Менського районів Чернігівської області, Таращанського району Київської області й Ковельського району Волинської області проведено аналіз цін на сільськогосподарську продукцію та послуги, який показав їх диференціацію залежно від регіону за загального високого рівня. Розрахунок індексів цін на сільськогосподарську продукцію в 2015 році (індекс Фішера склав 1,432) засвідчив підвищення цін, водночас уможливив висновок, що навіть такий їх рівень не зацікавлює селян до розширення виробництва.

Встановлено, що грошові доходи сільських домогосподарств мають високу тіньову частку, що істотно змінює їх зареєстрований рівень. За результатами пілотного опитування домогосподарств Куликівського району Чернігівської області у 2015 році, встановлено, що середній розмір доходу однієї особи, яка проживає в сільській місцевості, складає 2941 грн на місяць з урахуванням тіньової складової. Частка тіньових доходів складає близько 45%, з яких понад дві третини – тіньова заробітна плата, що є однією з найбільших проблем сучасної національної економіки. Відмічено високий рівень диференціації розмірів заробітної плати як за регіонами, так і по підприємствах різних видів діяльності, організаційних форм господарювання, що породжує низку сумнівів у прозорості її нарахування. Частка доходу від підприємницької діяльності у структурі тіньових доходів сільських домогосподарств становить 13,3%, це внутрішні тіньові надходження та доходи від зовнішньої трудової міграції. Частка тіньового доходу від власності складає 10,5%, його джерелами є непрозорість оформлення договорів оренди, занижений розмір орендної плати, незаконне використання земель відумерлої спадщини та невитребуваних паїв. У процесі аналізу виявлено значний вплив на рівень грошових доходів сільського населення надходжень від продажу сільськогосподарської продукції. За результатами проведеного анкетування встановлено, що частка цього доходу на 7,9 в.п. перевищує

офіційні статистичні дані. Тому саме тут потрібно шукати шляхи розв'язання проблеми щодо підвищення адресності надання соціальних допомог.

Обґрунтовано доцільність переходу до обов'язкового декларування не тільки доходів, а й витрат населення, що значно спростить роботу податкових органів, допоможе вивести економіку з тіні та забезпечить соціальних захист сільського населення.

У третьому розділі «**Напрями вдосконалення процесів формування доходів сільського населення**» оцінено вплив основних факторів на формування доходів сільського населення, виокремлено методи, інструменти державного регулювання та запропоновано науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення процесу формування доходів сільського населення.

Побудовано статистико-економічні моделі, що описують взаємозв'язок рівня доходів домогосподарств сільської місцевості Y_{inc} та їх соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик.

Перша зазначена модель має такий вигляд:

$$Y_{inc} = 2190,50 + 1294,07 \cdot V1 + 1898,28 \cdot V2 + 275,33 \cdot V3 + 514,06 \cdot V4 + 613,19 \cdot V5, \quad (1)$$

$$(R^2 = 0,810; F = 27,43; F_{крит} = 2,73)$$

де $V1$ – наявність дітей у домогосподарстві (змінна приймає значення «1», якщо діти є, та «0», якщо дітей немає); $V2$ – наявність працюючих членів домогосподарства («1» – так; «0» – ні); $V3$ – наявність вищої освіти у голови домогосподарства («1» – так; «0» – ні); $V4$ – стать голови домогосподарства («1» – чоловік; «0» – ні); $V5$ – соціально-економічний статус голови домогосподарства («1» – пенсіонер; «0» – ні).

Критичні значення наведених характеристик якості моделі відповідають 95% імовірності наявності взаємозв'язку між результативною та факторними змінними. Оскільки фактичні значення коефіцієнта детермінації R^2 та F -відношення суттєво перевищують їх критичні значення, є підстави стверджувати, що зв'язок між результативною й факторними ознаками адекватно описується одержаним рівнянням. Значення коефіцієнта $R^2=0,81$ показує, що зв'язок між ознаками щільний, визначеними соціально-демографічними характеристиками домогосподарств пояснюється 81% варіації їх середньомісячного грошового доходу. Про суттєву значущість коефіцієнтів регресії свідчать t -статистики, які становлять 6,2; 9,1; 1,3; 2,5; 2,9.

Встановлено, що найбільший взаємозв'язок серед обраних характеристик мають такі змінні: наявність працюючих членів домогосподарства (для таких домогосподарств середньомісячний грошовий дохід є більшим у середньому на 1900 грн), наявність дітей до 18 років (дохід є більшим приблизно на 1300 грн); голова домогосподарства – пенсіонер (дохід є більшим на 613 грн). Менший взаємозв'язок мають такі змінні: голова домогосподарства – чоловік (дохід є більшим на 514 грн); наявність вищої освіти у голови домогосподарства (дохід є більшим на 275 грн). Отже, наявність у домогосподарств сільської місцевості різних наборів соціально-демографічних характеристик може спричинити диференціацію середньомісячного грошового доходу більш ніж утричі.

Модель, яка показує взаємозв'язок доходів домогосподарств сільської місцевості з їх соціально-економічними характеристиками, має вигляд:

$$Y_{inc} = 3079,22 - 256,17 \cdot V1 + 805,50 \cdot V2 + 492,54 \cdot V3 + 470,00 \cdot V4 + 1089,30 \cdot V5, \quad (2)$$

$$(R^2 = 0,742; F = 18,84; F_{крит} = 2,73)$$

де V_1 – наявність безготівкових пільг на житлово-комунальні послуги (змінна приймає значення «1», якщо пільги є, та «0», якщо пільг немає); V_2 – наявність соціальної допомоги («1» – так; «0» – ні); V_3 – наявність трьох і більше земельних ділянок у користуванні домогосподарства («1» – так; «0» – ні); V_4 – наявність доходу від продажу продукції рослинництва і тваринництва («1» – так; «0» – ні); V_5 – наявність доходу від продажу худоби, птиці, бджіл («1» – так; «0» – ні).

Визначеними соціально-економічними характеристиками домогосподарств пояснюється 74,2% варіації середньомісячного грошового доходу; t -статистики становлять -1,6; 5,1; 3,1; 3,0; 6,9, що свідчить про суттєву значущість коефіцієнтів регресії.

Встановлено, що найбільший взаємозв'язок з рівнем доходів домогосподарств сільської місцевості мають такі змінні: наявність доходу від продажу худоби, птиці, бджіл (для таких домогосподарств середньомісячний грошовий дохід є більшим у середньому на 1090 грн); наявність соціальної допомоги (дохід є більшим приблизно на 805 грн). Менший взаємозв'язок мають такі змінні: наявність трьох і більше земельних ділянок у користуванні домогосподарством (дохід є більшим приблизно на 493 грн); наявність доходу від продажу продукції рослинництва і тваринництва (дохід є більшим приблизно на 470 грн). Визначено, що домогосподарства, члени яких користуються безготівковими пільгами на житлово-комунальні послуги, за інших рівних умов характеризуються середньомісячним грошовим доходом, меншим у середньому на 256 грн. Отже, наявність у домогосподарств сільської місцевості певних наборів соціально-економічних характеристик зумовлює диференціацію їх середньомісячного грошового доходу в понад два рази.

Як засвідчили результати моделювання, соціально-демографічні характеристики домогосподарств порівняно з соціально-економічними справляють більший вплив на рівень доходів домогосподарств сільської місцевості.

Запропоновано схему державного регулювання доходів сільського населення, метою якого є ефективний розподіл доходів між різними верствами населення, недопущення значної диференціації між ними, забезпечення постійного зростання рівня життя і створення якісних умов для людського розвитку (рис. 4).

Визначено принципи, інструменти, напрями та методи державного регулювання доходів громадян. Як пріоритетні напрями зазначимо: підприємницьку діяльність; ринок праці; трансферти й соціальну політику; тіньові доходи. Встановлена необхідність здійснення державними та місцевими органами влади систематичного моніторингу процесів формування доходів сільського населення. Головними причинами втручання держави в процеси регулювання доходів сільського населення є необхідність відновлення загальної рівноваги соціальної структури та її дотримання, а також підвищення рівня життя селян.

Рис. 4. Схема державного регулювання доходів сільського населення (власна розробка)

Проведено SWOT-аналіз процесів формування доходів сільського населення. За його результатами встановлено, що розвиток виробничої та соціальної інфраструктури сприятиме збільшенню кількості робочих місць у сільській місцевості та створить можливість селянам отримувати заробітну плату, яка становить найбільшу частку у структурі їх грошових доходів. Пріоритетним залишається розвиток підприємницької діяльності та самозайнятості з метою активізації трудової діяльності безробітних селян, уповільнення урбанізаційного процесу за рахунок співпраці держави з фінансовими установами (банками, лізинговими і страховими компаніями, інвестиційними фондами, установами накопичувального пенсійного забезпечення) для створення сприятливих умов розвитку бізнесу в сільській місцевості. Детінізація економічної діяльності забезпечить підвищення рівня доходів селян та адресності державних виплат.

За результатами дослідження та на основі оцінки впливу факторів на рівень доходів сільського населення сформовано науково-практичні рекомендації щодо регулювання доходів селян на державному та місцевому рівнях, трансформації ставлення власників підприємств та самого населення до процесів формування доходів з метою підвищення рівня життя.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючим результатом дисертаційної роботи є вирішення важливого науково-прикладного завдання: удосконалення методологічних та методичних засад дослідження процесів формування доходів сільського населення з метою підвищення ефективності політики регулювання доходів селян та покращання якості їх життя.

За результатами дослідження сформульовані такі основні висновки:

1. Обґрунтовано, що для більш адекватного аналізу об'єкта дослідження доцільно розширити зміст поняття «доходи сільського населення» на основі повнішого врахування результативності виробничих процесів, що реалізуються в особистих підсобних господарствах, а також витрат часу та праці як вагомих факторів формування рівня доходів сільського населення.

2. Систематизовано підходи до класифікації доходів сільського населення та виокремлено функції доходів: добробуту, відтворення, соціальну, регулюючу, мотиваційну, стимулюючу, інвестиційну (використання у виробництві сільськогосподарської продукції як інвестицій). Доведено доцільність дослідження формування доходів сільського населення на основі концепції збалансованого людського розвитку, що передбачає гармонійний розвиток людини, основною умовою якого є належний рівень життя.

3. Основними інструментами формування доходів сільського населення є науково-методичні засади, економічно й соціально обґрунтовані правові норми, механізми економіко-організаційного управління відповідними процесами та соціальної відповідальності. З метою підвищення рівня життя сільського населення необхідно забезпечувати заходи з активізації його трудової діяльності, дотримання принципів прозорості й чесності декларування доходів, реєстрації зайнятості.

4. Результати аналізу динаміки рівня доходів сільського населення свідчать, що середні номінальні грошові доходи у 2015 році збільшилися порівняно з 2013 роком і досягли 4316,35 грн на місяць. Водночас за цей період реальні доходи селян зменшилися на 17% за практично незмінної структури грошових доходів. Найбільшу частку складає оплата праці – близько 42%, вагомими є пенсії, стипендії, допомоги та субсидії, надані готівкою, – 33%, доходи від продажу сільськогосподарської продукції перевищують 11%. На основі аналізу диференціації грошових доходів сільського населення визначено, що заможніші домогосподарства отримують доходи переважно від активної трудової діяльності, а бідніші – головним чином за рахунок державних видатків. За самооцінкою матеріального добробуту, 75,5% сільських домогосподарств вважають себе бідними.

5. Встановлено, що чисельний склад домогосподарства є одним із важливих факторів формування доходів сільського населення: зі збільшенням кількості осіб загальний грошовий дохід домогосподарства збільшується, проте в розрахунку на одного члена – зменшується. Грошові доходи домогосподарства залежать від характеристик його голови: за інших рівних умов вищі грошові доходи має домогосподарство, яке очолює чоловік у віці 30–59 років. Значний вплив на рівень доходів сільського населення справляє наявність у селян ОПГ. Негативний вплив на формування грошових доходів селян справляє стан ринку праці в сільській місцевості.

У дослідженні встановлено просторово-структурну диференціацію грошових доходів сільського населення. Найвищий рівень доходів має населення, яке проживає у степовій зоні, де переважають надходження від здачі в оренду земельної частки (паю) через більшу площу та вищу нормативну грошову оцінку земель сільськогосподарського призначення цього регіону. Найнижчий рівень доходів – у сільського населення пригірських районів Карпат.

6. Рівень доходів населення України порівняно з більшістю країн Європи є одним із найнижчих. У структурі доходів українців спостерігаються низькі частки від оплати праці, підприємницької діяльності, продажу сільськогосподарської продукції, проте висока частка соціальних виплат. Вагоме значення у формуванні доходів сільського населення мають надходження від здачі в оренду земельних часток. Отже, необхідно змістити акценти з пасивних форм допомоги на підтримку економічно активної діяльності селян.

Коефіцієнт концентрації доходів в Україні серед країн ЄС є найнижчим. Але це може пояснюватися недостатнім урахуванням, а отже, недооцінкою рівня доходів вітчизняних заможних домогосподарств у сільській місцевості.

7. Показано, що грошові доходи сільських домогосподарств мають високий рівень тінізації. Зокрема у сільських домогосподарствах Куликівського району Чернігівської області у 2015 році частка тіньових доходів складала близько 45%, з них понад дві третини – тіньова заробітна плата. Частка доходу від підприємницької діяльності в структурі тіньових доходів займала 13,3%. Частка тіньового доходу від власності складала 10,5%. За результатами проведеного анкетування встановлено, що частка доходу від продажу сільськогосподарської продукції є більшою на 7,9 в.п. порівняно зі статистичними даними. Тому саме тут потрібно шукати шляхи розв'язання проблеми щодо підвищення адресності надання соціальних допомог.

Пріоритетними напрямками детінізації доходів сільського населення є перехід до обов'язкового декларування не тільки доходів, а й витрат населення, добросовісне виконання працівниками контролюючих органів своїх посадових обов'язків, децентралізація.

8. На основі розробленого методичного інструментарію, який передбачає кількісний аналіз взаємозв'язків на мікрорівні, здійснено оцінку впливу основних факторів на рівень середньомісячного грошового доходу сільських домогосподарств. Зокрема встановлено, що найбільше впливають такі фактори: наявність працюючих членів домогосподарства (збільшує середньомісячний грошовий дохід домогосподарства приблизно на 1900 грн); наявність дітей до 18 років (на 1300 грн); голова домогосподарства є пенсіонером (на 613 грн); наявність доходу від продажу худоби, птиці, бджіл (на 1090 грн); наявність соціальної допомоги (на 805 грн). Визначено, що домогосподарства, члени яких користуються безготівковими пільгами на житлово-комунальні послуги, за інших рівних умов характеризуються меншим середньомісячним грошовим доходом у середньому приблизно на 256 грн. Встановлено, що ступінь впливу на диференціацію середньомісячного грошового доходу соціально-демографічних характеристик сільських домогосподарств є помітно більшим порівняно з їх соціально-економічними характеристиками.

9. З метою детінізації доходів, зменшення рівня безробіття у сільській місцевості, підвищення мотивації сільського населення до праці й ефективності його соціального захисту необхідні більш активні форми участі держави у формуванні доходів сільського населення. Це передбачає ефективніший обмін інформацією між органами соціального захисту, службою зайнятості, податковими органами, забезпечення доступу до даних про майновий стан домогосподарств, цільове професійне навчання та перенавчання сільських жителів. Державним і місцевим органам влади необхідно здійснювати системний моніторинг процесів формування доходів сільського населення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Колективна монографія:

1. Талавирия М. П. Формування макроекономічної рівноваги на ринку товарів та платних послуг / М. П. Талавирия, **І. В. Дворник**, Г. М. Македон. – Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2014. – 255 с. (особисто автору належить 3,42 друк. арк., досліджено теоретичні засади формування доходів, проведено аналіз сучасного стану та запропоновано шляхи покращення формування рівня доходів сільського населення України).

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Дворник І. В. Теоретико-методологічні засади формування рівня доходів сільського населення / І. В. Дворник // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2013. – № 181 (Ч. 4). – С. 114–121.

3. Дворник І. В. Роль тіньової економіки у формуванні доходів сільського населення // І. В. Дворник // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2015. – № 1–2. – С. 182–187.

Статті у наукових фахових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних:

4. Дворник І. В. Концептуальні підходи до визначення рівня доходів сільського населення / І. В. Дворник // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2014. – № 200 (Ч. 4). – С. 49–56.
5. Дворник І. В. Диференціація доходів сільського населення України / І. В. Дворник // Економіка АПК. – 2014. – № 11. – С. 101–106.
6. Дворник І. В. Оцінка рівня доходів сільського населення України // І. В. Дворник // Облік і фінанси. – 2015. – № 2 (68). – С. 114–119.
7. Дворник І. В. Міжнародний досвід і вітчизняна практика формування рівня доходів сільського населення // І. В. Дворник // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 2 (27). – С. 144–151.
8. Дворник І. В. Оцінка впливу основних факторів на формування доходів сільського населення // І. В. Дворник // Демографія та соціальна економіка. – 2017. – № 2 (30). – С. 211–224.

Тези наукових доповідей:

9. Дворник І. В. Вплив макроекономічних чинників на диференціацію доходів сільського населення / І. В. Дворник // Трансформація національних моделей економічного розвитку в умовах глобалізації : Міжнародна наук.-практ. конф., 20–22 листоп. 2013 р.: тези доповідей. – Київ, 2013. – С. 54–55.
10. Дворник І. В. Економічні фактори впливу на формування доходів сільського населення / І. В. Дворник // Глобалізаційні та євроінтеграційні процеси в розвитку національних економік: Міжнародна наук.-практ. Інтернет-конференція, 25 листоп. 2014 р.: тези доповідей. – Львів, 2014. – С. 26–29.
11. Dvornyk I. V. The land holdings (stocks) as an integral part of income of rural population / I. V. Dvornyk / Modern problems of regional development : International scientific and practical conference, 27–28 Oct. 2014: Collection of scientific articles. – Plovdiv, 2014. – P. 27–31.
12. Дворник І. В. Методологічні аспекти формування доходів сільського населення / І. В. Дворник // Економічна теорія: еволюція парадигми та революційні гіпотези : Міжнародна наук.-практ. конф., 27–28 бер. 2015 р.: тези доповідей. – Київ, 2015. – С. 50–51.
13. Дворник І. В. Аналіз особливостей формування доходів сільського населення України / І. В. Дворник // Виклики соціально-орієнтованої економіки в євроінтеграційних умовах : Міжнародна наук.-практ. конф., 23–24 квіт. 2014 р.: тези доповідей. – Ніжин, 2015. – С. 100–103.
14. Дворник І. В. Особливості формування рівня доходів сільського населення: реалії сьогодення / І. В. Дворник // Актуальні проблеми наук про життя та природокористування : Міжнародна наук.-практ. конф., 28–31 жовт. 2015 р.: тези доповідей. – Київ, 2015. – С. 152–153.
15. Дворник І. В. Державне регулювання доходів сільського населення / І. В. Дворник // Стратегія економічного розвитку України: теоретичні засади та механізми реалізації : Міжнародна наук.-практ. конф., 14–15 квітня 2016 р.: тези доповідей. – Ніжин, 2016. – С. 66–69.

АНОТАЦІЯ

Дворник І. В. Формування доходів сільського населення. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України, Київ, 2018.

Дисертація присвячена поглибленню методологічних і методичних засад дослідження формування доходів сільського населення та розробці науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення регулювання відповідних процесів.

Уточнено сутність поняття «доходи сільського населення». Запропоновано схему формування доходів сільського населення на основі концепції збалансованого людського розвитку, що забезпечить належний рівень і якість життя сільського населення.

Проаналізовано особливості формування доходів сільського населення на сучасному етапі розвитку економіки України. Удосконалено методичний підхід до оцінки рівня тіньових доходів домогосподарств.

Здійснено кількісну оцінку впливу факторів на рівень доходів сільського населення та сформульовано науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення політики регулювання доходів сільського населення в Україні

Ключові слова: дохід, сільське населення, формування доходу, купівельна спроможність, прожитковий мінімум, соціально-економічні фактори, диференціація, збалансований людський розвиток.

АННОТАЦИЯ

Дворник И. В. Формирование доходов сельского населения. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.07 – демография, экономика труда, социальная экономика и политика. – Институт демографии и социальных исследований имени М. В. Птухи Национальной академии наук Украины, Киев, 2018.

Диссертация посвящена углублению методологических и методических основ формирования доходов сельского населения и разработке научно-практических рекомендаций по совершенствованию регулирования соответствующих процессов.

По результатам исследования предложено изучать процессы формирования доходов сельского населения на основе концепции сбалансированного человеческого развития, которая предусматривает гармоничное развитие человека на основе доходоцентризма как важнейшего условия такого развития. Определено, что системный подход является методологической базой исследований, поскольку позволяет рассматривать экономические процессы в сельской местности, изучая все разнообразие взаимосвязанных подсистем, сбалансированность и эффективность функционирования которых обеспечивает рост качества жизни сельского населения.

Систематизированы существующие подходы к классификации доходов сельского населения. Установлена целесообразность использования 14 классификационных признаков доходов. Указаны основные функции доходов:

благополучия, воспроизводства, социальная, регулирующая, мотивационная, стимулирующая, инвестиционная.

Изучено дифференциацию денежных доходов сельских домохозяйств в зависимости от источника их получения. Определено, что домохозяйства 8–10 децильных групп получают доходы преимущественно от активной трудовой деятельности, а 1–3 – главным образом за счет социальных выплат. Однако считаем, что недостаточный учет доходов состоятельных домохозяйств в сельской местности приводит к недооценке уровня их доходов и относительно небольшой дифференциации.

Уровень доходов населения Украины по сравнению с большинством стран Европы является одним из самых низких. В структуре доходов украинцев наблюдается низкая доля оплаты труда, предпринимательской деятельности, продажи сельскохозяйственной продукции, при этом преобладают социальные выплаты. Большое значение в формировании доходов сельского населения имеют поступления от сдачи в аренду земельных паев.

В работе показано, что денежные доходы сельских домохозяйств имеют значительную теневую составляющую. Приоритетными направлениями их детенизации является переход к декларированию не только доходов, но и расходов, добросовестное выполнение работниками контролирующими органами своих должностных обязанностей.

На основе разработанного методического инструментария, который предусматривает количественный анализ взаимосвязей на микроуровне, оценено влияние основных факторов на уровень среднемесячного денежного дохода сельских домохозяйств. Установлено, что степень влияния социально-демографических характеристик сельских домохозяйств на дифференциацию среднемесячного денежного дохода является заметно большей по сравнению с их социально-экономическими характеристиками.

Получила дальнейшее развитие система мер по регулированию доходов сельского населения на государственном и местном уровне, в частности на основе более эффективного применения инструментов социальной ответственности предприятий и самого населения относительно формирования и распределения его доходов.

Ключевые слова: доход, сельское население, формирование дохода, покупательная способность, прожиточный минимум, социально-экономические факторы, дифференциация, сбалансированное развитие общества.

ANNOTATION

Inna V. Dvornyk Formation of rural population's income. – Manuscript.

Thesis for a scientific degree of Candidate of Economics on specialty 08.00.07 – Demography, Labor Economics, Social Economics and Policy. – Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2018.

The dissertation is devoted to the deepening of the methodological and methodical principles of forming the rural population's income and development of scientific and practical recommendations for improving the regulation of the relevant processes.

The essence of the concept «rural population's income» is specified. The scheme of rural population's income formation on the basis of the balanced human development concept that will provide an appropriate level and quality of rural population's life is proposed.

The peculiarities of rural population's income formation at the present stage of development of the Ukrainian economy are analyzed. The methodical approach to estimating the level of household shadow income has been improved.

A quantitative assessment of the impact of factors on the income level of the rural population has been made. Scientifically based recommendations for improving the income regulation policy of the rural population in Ukraine have been formulated.

Key words: income, rural population, formation of income, purchasing power, living wage, socio-economic factors, differentiation, balanced human development.

Підписано до друку 10.01.2018 р.
Гарнітура Times New Roman
Замовлення № 6

Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 0,9

Папір офсетний.
Тираж 120 прим.

Видавництво
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4

8(04631)7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи
Серія ДК № 2137 від 29.03.05 р.